

การประยุกต์ใช้จิตสาธารณะของพุทธบริษัทตามหลักพุทธธรรม An application of Buddhists 'public mind in Buddhadhamma

พระครูนิเวศน์สีลากร (สมพงษ์ ธนะคุณ)¹

Phrakrunivatselakorn (Somphong Thanakoon)¹

วรกฤต เกื่อนช้าง², ทนง ทศไกร³

Worrakrit Thuenchang², Thanong Thasagai³

บทคัดย่อ

จิตสาธารณะเป็นความตระหนักของบุคคลถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกปรารถนาที่จะช่วยเหลือสังคม ต้องการเข้าไปแก้วิกฤตการณ์ โดยรับรู้ถึงสิทธิควบคู่ไปกับหน้าที่และความรับผิดชอบ สำนึกถึงพลังของตนเองที่สามารถร่วมแก้ไขปัญหาคได้ และลงมือกระทำแนวทางในการประยุกต์ใช้จิตสาธารณะของคนในสังคมจะเกิดขึ้นได้ จากการคลุกคลีอยู่กับความถูกต้อง การปลูกฝัง อบรม การฝึกปฏิบัติ การได้เห็นตัวอย่างที่ชวนให้ประทับใจ สิ่งเหล่านี้จะค่อยๆ โน้มน้าวใจของบุคคลให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้องและการสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล ดังนั้นสถาบันทางสังคมหลายภาคส่วน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันสื่อมวลชน จึงต้องเข้ามาร่วมมือกันสร้างจิตสาธารณะของคนในสังคม

หลักธรรมในการประยุกต์ใช้จิตสาธารณะของพุทธบริษัท เช่น หลักพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหม เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่ผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ขรवासธรรม 4 เป็นคุณสมบัติของผู้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตทางโลก ประกอบด้วย สัจจะ อดทน ขันติ และจาคะ อิทธิบาท 4 เป็นหนทางสู่ความสำเร็จหรือคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

การประยุกต์ใช้จิตสาธารณะของพุทธบริษัท มีดังนี้

ด้านการให้แบ่งปัน พุทธบริษัทมีการประยุกต์โดยการนำประชาชนกลับไปสู่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงเน้นให้เห็นแก่ประโยชน์สุขของสังคมเป็นใหญ่ ไม่บริโภคนกเป็นความจำเป็นหรือเพราะความอยาก มีความสันโดษ พอใจที่จะมีกินมีอยู่ มีใช้เท่าที่จำเป็นรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เจื้อจางแก่ผู้อื่น มีความเมตตาอาทรต่อกัน เห็นแก่ผู้อื่นเสมือนเห็นแก่ตนเองและรู้จักหน้าที่

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, E-mail: thanong_255@hotmail.com

² รองศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร

³ อาจารย์พิเศษประจำหลักสูตร

ด้านความมีน้ำใจ พุทธบริษัทมีการประยุกต์โดยการสั่งสอนให้ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ตั้งอยู่ในความสุจริต รู้จักบาปบุญ คุณและโทษ ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง ดำรงอยู่ในภาวะแห่งอารยชน ไม่ละเมิดในสิ่งที่ผิดศีลธรรม อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม ผู้มีน้ำใจประกอบด้วยเมตตาปราณี พึ่งเลี้ยงอยู่แต่จะให้ได้รับความสุขทั่วๆ กัน เห็นโอกาสจะช่วยเหลือสถานใดก็ไม่ละเว้นในการที่จะช่วยให้บรรลุผลนั้นๆ มีสอนให้ละความชั่วประกอบความดี

ด้านการไม่เอาเปรียบผู้อื่น พุทธบริษัทมีการประยุกต์โดยการสั่งสอนให้มนุษย์เป็นมนุษย์เต็มตัวยิ่งขึ้น สอนให้มนุษย์ยุติธรรมโดยบอกว่าทุกคนให้เท่าเทียมกัน อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และยอมรับสิ่งแวดล้อม ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงข้อคิดเกี่ยวกับความมีดุลยภาพ กับชีวิตทุกระดับ ข้อคิดนี้สะท้อนออกมาในวิถีการระ สอนให้คนเสียสละ กระบวนการของการช่วยเหลือผู้อื่น

ด้านการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม พุทธบริษัทมีการประยุกต์โดยสั่งสอนให้คนรู้จักการเสียสละ หรือพฤติกรรมที่ทำเพื่อผู้อื่น อันที่จริงนั้นการเสียสละเป็นความดีที่สังคมทุกสังคมมีอยู่ สถาบันทางศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อจิตใจของประชาชน เพราะต่างได้ยึดถือสถาบันนี้เป็นที่พึ่งทางใจมาอย่างเนิ่นนาน ฉะนั้น สถาบันทางศาสนาจึงอยู่ในฐานะที่จะช่วยสร้างสรรค์และพัฒนาจิตใจของคนในสังคมให้หันเข้ามาอยู่ความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม และวิธีการพัฒนาจิตสำนึกให้เกิดขึ้นได้ดีที่สุด ก็คือการสอนด้วยตัวเอง อันหมายถึง การที่ผู้อยู่ในสถาบัน องค์การทางศาสนา พึงต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่คนในสังคมในด้านการช่วยเหลือส่วนรวม

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้จิตสาธารณะ , หลักพุทธธรรม

Abstract

Public mind is aware of the problems in society. Evoke a sense of desire to help society solve the crisis recognition of the rights and responsibilities alongside. The realization of the power of their own that can fix the problem and action. Guidelines public mind application of people in society will occur to mingle with the correct indoctrination training exercises examples that I have seen to impress. These will gradually convince people of the correct conscience and creating public consciousness to occur in a person. So many sectors of social institutions including families institute of religion and press Institute. We need to work together to create public consciousness of the society.

Principle public mind application of churchgoer churchwoman such as four principles virtuous existence were principle of mind so their lives are precious and pure like the prom unfair practices of the parents and how to live with others include kindness compassion sympathetic joy and equanimity, Sangahavatthu 4 were principles that anchor the kindness of others conciliatory courtesy complementary principles or mutual housing include giving kindly useful conduct even and equal treatment, Gharavasa 4 feature of success in life to the world

include truth adjustment tolerance and liberality, Iddhipada 4 road to success or machines for your success include zeal energy active thought and investigation.

Adapt mind application of churchgoer churchwoman.

The Share churchgoer churchwoman adapt by bringing people back to the teachings of the Buddha, he emphasized the selfish benefit of the society as great. Not consumed unnecessarily or because I have satisfied seclusion to eat there. There used sparingly as the manifold generous to others. Compassion care for each other Selfless acts as an altruistic.

Generous churchgoer churchwoman adapt by teach them to be located in the well. Located in good faith as a sin punishable their favor and for the benefit of the country. Existence in a state of civilized people No violation of what is immoral. With kindness, courtesy beauty leads of heart compassion. But the focus will be happy to see a common place to help any. Do not ignore it in order to help accomplish that taught to eschew evil do good.

Not to exploit others churchgoer churchwoman adapt by teach a man to be more fully human. Teach a man to justice by saying that God created man equal. Teach a man with all the peace. And accepting environment indicates that the arguments about the balance. With all levels remark reflected in how reverence. Teach a man to sacrifice process of helping others.

The sake of the common good churchgoer churchwoman adapt by teach a man to sacrifice. Or behavior to others indeed it was a great sacrifice every society exists. Religious institutions are particularly important. The institute has highly influenced the minds of the people. Because of this reliance on mental institutions has upheld for so long. So religious institutions are in a position to help create and develop the minds of the people to be turned into a sanctioned and how to develop consciousness to occur optimally. I was teaching myself, which means that those in institutions. Religious Organization You must behave as a role model for society in terms of public support.

Keyword: An application of public mind, Buddhadhamma

บทนำ

ในโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องมาจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีต่างๆ ส่งผลให้ประเทศไทยต้องเร่งพัฒนาตนเองเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง และสามารถแข่งขันกับนานาประเทศได้ ซึ่งกระแสการเร่งพัฒนา และเศรษฐกิจที่ปีบริด ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยให้เกิดการแข่งขัน มีค่านิยมทางวัตถุสูง เกิดการเอาตัวเอาเปรียบซึ่งกันและกัน มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองมากกว่าส่วนรวม ขาดการพัฒนา

คุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ทำให้เกิดภาวะขาดสมดุลทั้งทางจิตใจและวัตถุ ดังนั้นความสำคัญต่อส่วนรวมจึงลดน้อยลงทุกวัน ความเจริญทางด้านวัตถุปัจจุบัน ทำให้สังคมมีค่านิยมให้ความสำคัญและแสวงหาเงินทองอำนาจ มากกว่าให้ความสำคัญด้านจิตใจ สังคมจึงกลับเสื่อมโทรมลง ปัญหามากมาย การปลูกฝังจิตใจให้บุคคลมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมจึงควรเกิดขึ้นในสังคม ด้วยเหตุนี้จึงมีการกล่าวถึงคำว่า จิตสาธารณะมากขึ้นเพื่อประโยชน์ที่จะเป็นแนวคิดต่อตนเอง อันจะสร้างประโยชน์ ก่อให้เกิดการพัฒนาแก่สังคม การปลูกฝังจิตใจให้บุคคลมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เป็นการสร้างคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดจากภายในจิตสาธารณะ เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้คนรู้จักเสียสละ ร่วมแรงร่วมใจ มีความร่วมมือในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ช่วยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม⁴

จิตสาธารณะ เป็นจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า สาธารณะ เป็นสิ่งที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะ ในสิทธิและหน้าที่ที่จะดูแลและบำรุงรักษาส่วนรวม เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทิ้ง ขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟที่ให้แสงสว่างตามถนนหนทาง แม้แต่การประหยัดน้ำประปา หรือไฟฟ้า ที่เป็นของส่วนรวม โดยให้เกิดประโยชน์ คำนึงค่าตลอดจนช่วยดูแลรักษาให้ความช่วยเหลือผู้ทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนร่วมมือกระทำการเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม

จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมนั้นสามารถกระทำได้ โดยมีแนวทางเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ โดยการกระทำตนเอง ต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบและเกิดความเสียหายต่อส่วนรวม และมีบทบาทต่อสังคมในการรักษาประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อแก้ปัญหา สร้างสรรค์สังคม ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม จากการที่ดังนั้นความสำคัญต่อส่วนรวมจึงลดน้อยลงทุกวัน จึงทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาอย่างมากมาย เช่น ปัญหายาเสพติด เป็นปัญหาของทุกประเทศในโลก ต่างกันแต่เพียงระดับความรุนแรงและประเภทของยาเสพติดเท่านั้น ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ในปัจจุบัน มีข่าวปัญหาความวุ่นวายต่างๆ เกิดขึ้นในสังคมไทยไม่เว้นแต่ละวัน และนับวันจะทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ ทั้งปัญหาการกลับมาของยาเสพติด ปัญหาอาชญากรรมในรูปแบบต่างๆ อาทิ การยกพวกตีกันของกลุ่มวัยรุ่น/ นักเรียน/ นักศึกษา การล่อลวงละเมิดทางเพศ ปัญหาการลักพาตัว รวมถึงปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาเหล่านี้เป็นดัชนีหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในสังคมไทยทุกวันนี้ ปัญหาคอร์รัปชัน ซึ่งเกิดจากความโลภไม่รู้จักพอ หาช่องทางในการทุจริตด้วยวิธีการต่างๆ เป็นการบ่อนทำลายความเจริญของสังคม ขาดการเสียสละอย่างแท้จริง⁵ นอกจากนั้นยังมีปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลพิษสิ่งแวดล้อม เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรของมนุษย์อย่างไม่ประหยัดและขาดความรับผิดชอบต่อให้เกิดปัญหามลพิษ ปัญหาเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมทาง

⁴ สวณศรี วิรัชชัย, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : ศึกษาปรการพิมพ์, 2548), หน้า 48.

⁵ พิสิฐ เจริญสุข, **คู่มือการเผยแพร่พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2549), หน้า 50.

ธรรมชาติทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ดิน แร่ธาตุ สัตว์ และพืช รวมไปถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศตามธรรมชาติ ตลอดจนปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมอันมีสาเหตุมาจากการกระทำ ของมนุษย์ที่ขาดจิตสำนึก และ ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม เกิดจากการแบ่งพรรคแบ่งพวก ถือเอาความคิดเห็นของตนเองเป็นสำคัญ โดยไม่ใส่ใจกับความคิดเห็นของคนอื่น และพยายามทำลายผู้ที่มีความเห็นที่ต่างกับพวกของ ตนด้วยวิธีการต่างๆ โดยไม่คำนึงถึงความเป็นคนไทยเหมือนกัน

จากปัญหาและผลกระทบที่ตามมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับสมาชิกในสังคม หากสังคมใดสามารถปลูกฝังส่งเสริมหรือพัฒนาให้สมาชิกในสังคมมีจิตสำนึกได้ จะทำให้สังคมนั้นมีสมาชิกที่มีจิตใจที่เห็นประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน อาสาดูแลรับผิดชอบสมบัติส่วนรวม ใช้สมบัติของส่วนรวมอย่างทะนุถนอม รู้จักการแบ่งปันโอกาสในการใช้ของส่วนรวมให้แก่ผู้อื่น ซึ่งจะทำให้ปัญหาที่เกิดจากการเอารัดเอาเปรียบคนอื่น ปัญหาการทำลายสาธารณะสมบัติต่างๆ ลดน้อยลงและหมดไปในที่สุด รวมไปถึงการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์พวกพ้องก็จะลดน้อยลงจะนำมาสู่สังคมที่พัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

ปัญหาจิตสำนึกของพระภิกษุต้องมองในองค์รวม ความประพฤติของพระภิกษุสามเณร ล้วนเกิดจากปัญหาต่างๆ ที่สั่งสมมา รวมทั้งปัญหาสังคมในทุกระดับชั้น ผู้ที่เข้ามาบวชก็คือ คนที่มาจากสังคมปัจจุบัน ผ่านระบบครอบครัว โรงเรียน มหาวิทยาลัย วัด ในแบบต่างๆ ตามสิ่งแวดล้อมของตน เข้ามาบวชย่อมต้องมีอุปนิสัยเดิมๆ ติดเข้ามาด้วย จะให้สมบูรณ์แบบในทันทีทันใดย่อมเป็นไปได้ ไม่ใช่เอาผ้าเหลืองคลุมแล้ว กลายเป็นพระอรหันต์ มีความประพฤติสมบูรณ์ถูกต้องตามพระวินัยทุกอย่างเสียเมื่อไหร่ หากแต่ทุกคนที่เข้ามาบวช ก็อยู่ในฐานะที่ต้องฝึกฝนปฏิบัติตนเพื่อพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น ได้มากบ้างน้อยบ้างก็ย่อมขึ้นอยู่กับพื้นฐานของแต่ละคน เข้ามาบวชแล้วก็มาเจอปัญหาภายในวัดอีกที่มีมากมายตามสังคมที่หลากหลายรูปแบบ ในปัจจุบันปัญหาต่างๆ ก็ตามมาเป็นธรรมดา ถ้ามองโดยรวมๆ แล้วยังเป็นปัญหาที่ต้องร่วมกันแก้ไขในทุกๆ ระดับชั้นของสังคม ปัญหาการประพฤติผิดพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร เป็นปัญหาที่วิกฤตที่สุดในปัจจุบัน เพราะพระภิกษุสามเณรเป็นตัวแทนของพระรัตนตรัย ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนานั้น ส่วนหนึ่งมาจากการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร หากท่านเหล่านั้นประพฤติผิดต่อพระธรรมวินัยแล้ว ย่อมมีผลต่อศรัทธาของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้⁶

ปัญหาจิตสำนึกของพระภิกษุ พอจะสรุปสาเหตุได้ดังนี้ พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาของสังคมไทยมีพื้นฐานทางครอบครัวแตกต่างกัน มีระดับการศึกษาและสติปัญญาแตกต่างกัน เหตุสนใจในการบรรพชาและอุปสมบทแตกต่างกัน การขอบรรพชาและอุปสมบท เป็นกระบวนการที่ทำได้ง่าย ไม่มีระเบียบในการปฏิบัติเป็นมาตรฐานเดียวกันในการพิจารณาและฝึกก่อนให้การ บรรพชาและอุปสมบท พระอุปัชฌาย์ผู้มีอำนาจตามกฎหมายในการให้บรรพชาและอุปสมบท ไม่ได้อบรมสั่งสอนพระบวชใหม่ที่ตนบวชให้เท่าที่ควร มุ่งเน้นอดีตเรกลากอันเกิดจากผู้บวชเป็นหลัก จึงได้แต่ปริมาณ ไม่ได้คุณภาพตามต้องการ ควรมีมาตรการหรือมาตรฐานให้กับพระอุปัชฌาย์ทุกรูปไปได้นำไปเป็นแนวปฏิบัติที่ ชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่ เจ้าอาวาสที่มีหน้าคุณแลอบรมสั่งสอน

⁶ สุพัตรา สุภาพ, *จิตวิทยาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548),

ไม่มีเวลาอันเนื่องจากอำนาจต่างๆ เบ็ดเสร็จอยู่กับเจ้าอาวาสหมด อะไรๆ ก็อยู่กับเจ้าอาวาสหมด ทำให้เจ้าอาวาสไม่มีเวลาต่อการอบรมสั่งสอน เพราะภารกิจต่างๆ เปียคบังเอาเวลาไปหมด สื่อมวลชนเสนอข่าวเกินความเป็นจริง โดยมุ่งขายข่าวมากกว่าจะร่วมรับผิดชอบต่อปัญหา บางทีข่าวไม่เป็นจริงอย่างที่เสนอไปแล้ว แต่ไม่มีความรับผิดชอบใดๆ ทำให้พระภิกษุที่ติดเป็นจำเลยที่ถูกสังคมตัดสินผิดแล้ว โดยไม่มีโอกาสชี้แจงต่อสังคมเลย จึงทำให้พระภิกษุไม่ให้ความช่วยเหลือกิจการงานในวัดอย่างเต็มที่ และพระภิกษุเมื่อลาสิกขาไปแล้วไม่กลับมาทำนุบำรุงวัดมากนัก

ความสำคัญของจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ เป็นความคิดที่จะทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สังคมหรือบุคคลทั่วไป เป็นจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม อันเป็นความรับผิดชอบซึ่งเกิดจากภายใน คือ ความรู้สึกนึกคิด จิตใต้สำนึก ตลอดจนคุณธรรม จริยธรรมที่อยู่ภายในจิตใจ ซึ่งจะส่งผลสู่การกระทำภายนอก การที่บุคคลแสดงความรู้สึกนึกคิด หรือการทำหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบ โดยการช่วยเหลือดูแลสิ่งต่างๆ ที่เป็นสาธารณะสมบัติของหน่วยงาน องค์กร และสังคม หรือการแสดงความรักเพื่อพ่อแม่เสียสละ กำลังกายกำลังทรัพย์ทำประโยชน์ต่อส่วนรวม การกระทำหรือสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นการแสดงออกถึงความมีจิตสาธารณะทั้งสิ้น เป็นความตระหนักของบุคคลถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกปรารถนาที่จะช่วยเหลือสังคมต้องการเข้าไปแก้วิกฤติการณ์โดยรับรู้ถึงสิทธิควบคู่ไปกับหน้าที่และความรับผิดชอบ สำนึกถึงพลังของตนเองว่าสามารถร่วมแก้ปัญหาได้ พร้อมทั้งลงมือกระทำ เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ โดยเรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันกับคนในสังคม⁷

จิตสาธารณะ เป็นความรู้สึกนึกคิดภายในบุคคล ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ การปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อสังคม โดยเฉพาะเยาวชนต้องให้ความสำคัญ และตระหนักถึงการรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เช่น ตั้งใจศึกษาหาความรู้ มีความรับผิดชอบสามารถพึ่งตนเองได้ มีความประหยัด รู้จักพอดี ประพฤติตัวเหมาะสม ละเว้นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา ซึ่งความรับผิดชอบต่อสังคม ถือว่าเป็นการช่วยเหลือสังคม เพราะคนเราอยู่รวมกันเป็นสังคมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพาอาศัยกัน ถ้าคนในสังคมขาดจิตสาธารณะ ปัญหาต่างๆ ก็จะตามมาในระดับสังคมจะทำให้เกิดปัญหา เช่น ชุมชนอ่อนแอ ขาดการพัฒนา มีอาชญากรรมในชุมชนสูงขึ้น ขาดศูนย์รวมทางจิตใจ ขาดผู้นำในการแก้ปัญหา ในระดับชาติจะทำให้เกิดปัญหา เช่น เกิดการเบียดเบียนทำลายทรัพยากรและสมบัติส่วนรวม ประเทศชาติล้มหลังขาดการร่วมมือจากประชาชน เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก แกร่งแย่งแข่งขัน ทุจริตคอร์รัปชัน ในระดับโลกถ้าขาดจิตสาธารณะจะทำให้เกิดปัญหา เช่น เกิดการสะสมอาวุธ เพราะไม่ไว้วางใจกัน เกิดการแก่งแย่งครอบงำการค้าระหว่างประเทศ เกิดการรังเกียจเหยียดหยามคนต่างชาติ เชื้อชาติ ต่างเผ่าพันธุ์หรือต่างท้องถิ่น จิตสาธารณะจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรปลูกฝัง ส่งเสริมและก่อกำเนิด การที่คนเรามาอยู่รวมกันเป็นสังคม ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพาอาศัยกัน คนในสังคมซึ่งมีบทบาทหน้าที่

⁷ หลุยส์ อางปฺรุ, จิตสาธารณะ, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, 2554), หน้า 37.

แตกต่างกันไป ถ้าคนในสังคมขาดจิตสาธารณะ ซึ่งนอกจากจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กรแล้ว การขาดจิตสาธารณะยังมีผลกระทบต่อชุมชนระดับประเทศ⁸

จิตสาธารณะ เป็นสิ่งที่เกิดจากจิตใจตามธรรมชาติ ไม่สามารถบังคับให้เกิดได้ แต่ก็สามารถจะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของพลเมือง ด้วยปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ได้แก่ สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อจิตสำนึก การเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น การศึกษาทางสังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และการเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคม ก็มีจุดประสงค์ร่วมกันแก้ไข เป็นความรับผิดชอบต่อสาธารณะหรือต่อสังคมที่บุคคลดำรงอยู่ เป็นความรู้ ความเข้าใจ ความรับผิดชอบที่มีต่อสังคม และความรู้สึกร่วมได้ร่วมเสียภัยกับสังคม เป็นจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง เป็นกระบวนการคิดและลักษณะของบุคคล ที่มีการปฏิบัติโดยมีกระบวนการในระดับบุคคลไปสู่สาธารณะ มีความรักและรู้สึกเป็นเจ้าของของสาธารณะและต้องการที่จะทำประโยชน์มากกว่าที่จะรับจากสาธารณะ⁹

จิตสาธารณะในแนวคิดของพระพุทธศาสนา เป็นจิตที่เป็นฝ่ายกุศล เป็นจิตที่ตั้งามเรียกว่า กามาวจรกุศลจิต หรือหากุศลจิต เพราะประกอบไปด้วยเจตนาที่ตั้งาม ซึ่งกุศลจิตเหล่านี้มีเจตสิกเข้าปรุงแต่งด้วย เจตสิกที่เข้าปรุงแต่งจิตให้เป็นเหตุทำบุญ ทำความดี ทำประโยชน์ต่อสังคมนั้น ต้องเป็นเจตสิกฝ่ายดีงามเหมือนกันเรียกว่า โสณเจตสิก และมีเจตสิกอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งสามารถเข้าปรุงแต่งได้ทั้งกุศลจิตและอกุศลจิต คือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก เจตสิกกลุ่มนี้ปรุงแต่งจิตได้ทั้งจิตฝ่ายดีและจิตฝ่ายชั่ว ดังนั้น จิตสาธารณะ เป็นจิตที่คิดทำประโยชน์เพื่อมนุษย์และสังคม ถือว่าเป็นจิตฝ่ายดีงาม เจตสิกทั้งสองกลุ่มนี้จึงทำหน้าที่ปรุงแต่งกุศลจิตให้มีเมตตา กรุณา เป็นจิตแห่งการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการสร้างและต้องทำอย่างสม่ำเสมอเป็นกิจวัตร เพื่อให้จิตสำนึกมีความคงทน และเพื่อป้องกันการเลือนหายหรือเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งสำคัญในสังคม เยาวชนจึงต้องให้ความสำคัญ และตระหนักเรื่องความรับผิดชอบต่อตนเอง เพราะจะเป็นพื้นฐานให้เยาวชนมีความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนี้ ตั้งใจศึกษาหาความรู้ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง มีความประหยัด รู้จักพอดี ประพฤติตัวเหมาะสม ละเว้นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา สามารถพึ่งตนเองได้

ระดับชุมชนทำให้เกิดปัญหา คือ ชุมชนอ่อนแอ ขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างอยู่ สภาพชุมชน มีสภาพ เช่นไรก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ไม่เกิดการพัฒนา และยิ่งนานไปก็มีแต่เสื่อมทรุดลง อาชญากรรมในชุมชนอยู่ในระดับสูง ขาดศูนย์รวมจิตใจ ขาดผู้นำที่นำไปสู่การแก้ปัญหา เพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดคนอาสาสมัครพัฒนา เพราะกลัวเสียทรัพย์ กลัวเสียเวลา หรือกลัวเป็นที่รหาจากบุคคลอื่น

ระดับชาติ ถ้าบุคคลในชาติขาดจิตสาธารณะจะทำให้เกิด วิกฤตการณ์ภายในประเทศบ่อยครั้ง และแก้ปัญหาไม่ได้ เกิดการเบียดเบียนทำลายทรัพยากรและสมบัติที่เป็นของส่วนรวม ประเทศชาติอยู่ในสภาพล้าหลัง เนื่องจากขาดพลังของคนในสังคม เมื่อผู้นำประเทศนำมาตรการ

⁸ ดวงเดือน พันธมนาวิน, **ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม : การพัฒนาบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, 2552), หน้า 77.

⁹ ศรีประภา เพชรมิตร, **สำนึกไทยที่พึงปรารถนา**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิบูรณะ ชนบทแห่งประเทศไทย, 2553), หน้า 28.

ได้ออกมาใช้ ก็จะได้ผลเพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก เกิดการแก่งแย่งแข่งขัน เห็นแก่ประโยชน์กลุ่มของตนและพวกพ้อง เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน

ระดับโลก ถ้าบุคคลชาติจิตสาธารณะ จะทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบระหว่างประเทศทำให้เกิดปัญหาในระดับต่างๆ ดังนี้ เกิดการสะสมอาวุธกันระหว่างประเทศ เพราะขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน กลัวประเทศอื่นจะโจมตี จึงต้องมีอาวุธที่รุนแรง มีอำนาจภาพในการทำลายสูงไว้ในครอบครอง เพื่อข่มขู่ประเทศอื่น และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็มักมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงของแสนยานุภาพทางการสงคราม ในการตัดสินปัญหา เกิดการกลั่นแกล้ง แก่งแย่งหรือครอบงำทางการค้าระหว่างประเทศ พยายามทุกวิถีทาง เพื่อให้เกิดการได้เปรียบทางการค้า ทำให้ประเทศด้อยกว่าขาดโอกาสในการพัฒนาประเทศของตน เกิดการรังเกียจเหยียดหยามคนต่างเชื้อชาติ ต่างเผ่าพันธุ์ หรือต่างท้องถิ่น มองชนชาติอื่นๆ เผ่าพันธุ์อื่นว่ามีความเจริญหรือมีศักดิ์ศรีด้อยกว่าเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ของตนเอง ถูกดูหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติอื่น¹⁰

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าเห็นด้วยว่า จิตสาธารณะ เป็นความรู้สึกนึกคิดภายในบุคคล ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อสังคม โดยเฉพาะเยาวชนต้องให้ความสำคัญ และตระหนักถึงการรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของโกศล มีความดี ศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสาธารณะของข้าราชการตำรวจ ผลการศึกษาพบว่า ข้าราชการตำรวจที่มีเจตคติต่อจิตสาธารณะที่ดี มีการรับรู้ความสามารถของตนเองสูง และมีลักษณะมุ่งอนาคต ควบคุมตนเองสูง¹¹

หลักธรรมเกี่ยวกับจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ ถือว่าเป็นภารกิจหลักของพุทธศาสนาในการช่วยเหลือมนุษย์และสังคม ดังพุทธดำรัสที่ตรัสกับพระสาวกว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่หยาตเทพและมนุษย์ ฯลฯ พระองค์ทรงส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์บนฐานแนวคิดเรื่องจิตสาธารณะแก่ชาวโลก หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สนับสนุนและเกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะนั้นมีมากมายหลายประการ ได้แก่

หลักของพรหมวิหาร 4 อันเป็นธรรมประจำใจของผู้ยิ่งใหญ่ ประกอบด้วย เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี มีไมตรีต่อกัน กรุณา ความสงสาร อยากช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ มุทิตา ความเบิกบาน พลอยยินดีต่อกันเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข อุเบกขา ความมีใจเป็นกลางเป็นธรรม ไม่ลำเอียง

หลักสังคหวัตถุ 4 ว่าด้วยการสงเคราะห์ช่วยเหลือกันของมนุษย์ ได้แก่ ทาน การให้ปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน อตถจริยา การสงเคราะห์หรือการทำประโยชน์แก่ผู้อื่นในกิจการต่างๆ สมน์ตตา มีความประพฤติเสมอดัน เสมอปลาย เสมอภาคกับคนทั้งหลาย

¹⁰ วิรุณ ตั้งเจริญ, ธรรมภิบาลมหาวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2552), หน้า 3.

¹¹ โกศล มีความดี, “ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสาธารณะของข้าราชการตำรวจ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552), หน้า ก.

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (วิสาขบูชา) พฤษภาคม-สิงหาคม 2563

หลักพราวาสธรรม 4 ว่าด้วยข้อปฏิบัติสำหรับสังคมาศคือ คือ สังขะ ความจริง ชือตรง ชือสัตย์ จริ่งใจ ทัมะ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ควบคุมจิตใจ ชันติ ความอดทน ทำการ งานด้วยความขยันหมั่นเพียร จาคะ ความเสียสละ ละกิเลส สละความสุขสบายของตนได้

หลักอิทธิบาท 4 เป็นหนทางสู่ความสำเร็จหรือคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ ประกอบด้วย ฉันทะเป็นการมีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก วิริยะ เป็นความพากเพียร ทำ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม จิตตะ เป็นการเอาจิตฝึกฝน ตั้งจิตรับรู้ ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่าน และวิมังสา เป็นการหมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาข้อบกพร่อง

การมีจิตสาธารณะนั้น เป็นสิ่งที่เกิดตามวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งจิตสาธารณะ หรือจิตสำนึกทาง สังคม อยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ดังนี้

ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับภาวะทางสัมพันธภาพของมนุษย์ ภาวะทางสังคม เป็นภาวะที่ลึกซึ้งที่มีผลต่อจิตสำนึกด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ เป็นภาวะที่ได้อบรมกล่อมเกล่า และ สะสมอยู่ในส่วนของการรับรู้ที่ละเอียดละน้อย ทำให้เกิดสำนึกที่มีรูปแบบหลากหลาย ภาวะ แวดล้อมทางสังคมนี้เริ่มตั้งแต่พ่อแม่พี่น้อง ญาติ เพื่อน ครู สื่อมวลชน บุคคลทั่วไป ตลอดจนระดับ องค์การ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา รวมทั้งภาวะแวดล้อมด้านสื่อสารมวลชน และส่วนที่กำกับสำนึกของบุคคล คือ การได้สัมผัสจากใช้ชีวิตที่มีพลังต่อการเกิดสำนึก อาทิ การ ไปโรงเรียน ไปทำงาน ดูละคร ฟังผู้คนสนทนากัน เป็นต้น

ปัจจัยภายใน สำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การคิดวิเคราะห์ของแต่ละบุคคล ในการพิจารณาตัดสินคุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาตนเองให้เป็นไปทางใดทางหนึ่ง โดยเกิดจากการรับรู้ จากการเรียนรู้ การมองเห็น การคิด แล้วนำมาพิจารณาเพื่อตัดสินใจว่าต้องการสร้างสำนึกแบบใด ก็จะมีการฝึกฝนและสร้างสมสำนึกเหล่านั้น¹²

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าด้วยว่าจิตสาธารณะ ถือว่าเป็นภารกิจหลักของ พุทธศาสนาในการช่วยเหลือมนุษย์และสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สนับสนุนและ เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ เช่น พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 พราวาสธรรม 4 อิทธิบาท 4 ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของไชยรัตน์ ศิรินคร ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อจิตสำนึกสาธารณะด้านการ กำจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า ประชาชน ในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกมีจิตสำนึกสาธารณะโดยมีส่วนร่วมในโครงการเกี่ยวกับปลูกสร้าง จิตสำนึกสาธารณะด้านการจัดการขยะมูลฝอย และจำนวนช่องทางการสื่อสารเกี่ยวกับการจัดการ ขยะมูลฝอย¹³

¹² ศรีประภา เพชรมีศรี, สำนึกไทยที่พึงปรารถนา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิบูรณะ ชนบทแห่ง ประเทศไทยฯ, 2553), หน้า 37.

¹³ ไชยรัตน์ ศิรินคร, “ปัจจัยที่มีผลต่อจิตสำนึกสาธารณะด้านการกำจัดการขยะมูลฝอยของประชาชน ในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2553), หน้า ก.

ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ เป็นความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่รู้จักเอาใจใส่เป็นธุระเข้าร่วมกิจกรรมในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ตลอดถึงการรับผิดชอบต่อหน้าที่หรือการทำหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกที่ดีของสังคม เป็นจิตสำนึกที่ดีที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล เป็นจิตใต้สำนึกที่ประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากสภาพความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม โดยการรับรู้ เรียนรู้ จดจำ และลอกเลียนแบบ ก่อให้เกิดพฤติกรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เสียสละเวลา กำลังกาย กำลังทรัพย์ของตนเอง เพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคม ในทางคำสอนของพระพุทธศาสนาพบว่า หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับข้อปฏิบัติและสอดคล้องกับแนวคิดจิตสาธารณะ อาทิเช่น พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 ขรรวาสธรรม 4 และอิทธิบาท 4 เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นคุณธรรมเพื่อสังคม เพื่อมวลมนุษยชาติ เพราะเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง ทั้งแก่ผู้อื่น และสังคมโดยรวม คำว่า จิต คือ ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ สภาพนึกคิด ความคิด จิตใจ คำว่า สาธารณะ คือ ทั่วไป ไม่เฉพาะเจาะจงใคร ดังนั้น จิตสาธารณะตามความหมายของท่าน คือ ความนึกคิดหรือจิตใจ ที่คิดทำประโยชน์แก่คนทั่วไป หรือเพื่อส่วนรวม ไม่เจาะจงใครโดยเฉพาะ และท่านยังกล่าวว่า การจะพัฒนาคนให้มีจิตสาธารณะนั้นต้องมีการพัฒนาบุคลิกภาพใน 4 ด้าน คือ พัฒนากาย คือ การรักษาร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดีใช้ปัจจัย 4 อย่างถูกต้องให้เกิดคุณประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น พัฒนาศีล คือ การพัฒนาการอยู่ร่วมในสังคมด้วยดี อย่างเกื้อกูลเป็นประโยชน์ พัฒนาจิต คือ การฝึกอบรมสร้างเสริมจิตใจให้พร้อมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านคุณธรรม คือ ความมีเมตตากรุณา ด้านความสามารถของจิต คือ ความมีสติดี และด้านสุขภาพที่ดีของจิต คือ จิตใจที่เป็นสุข สดชื่น สงบ ผ่องใส พัฒนาปัญญา คือ การพัฒนาความรู้ความเข้าใจ รู้วิธีแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ความสำเร็จให้ตนและสังคมให้เจริญยิ่งขึ้น¹⁴

จิตสาธารณะ เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ มุ่งทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นศัตรูของสันติภาพ ท่านกล่าวว่าทุกฝ่ายต้องได้รับประโยชน์ ประโยชน์ที่ท่านแบ่งไว้มี 3 ประการ คือ ประโยชน์ตน หมายถึง การทำจิตใจของตนให้สูงขึ้น ประโยชน์ผู้อื่น หมายถึง การงานหรือสิ่งที่ทำเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หมายถึง การทำประโยชน์ต่อตัวเองและผู้อื่น หรือการทำประโยชน์เพื่อสังคม ประโยชน์จะเกิดขึ้นได้นั้น ต้องสอนคนให้ทำหน้าที่ซึ่งท่านเรียกว่า ธรรมะ หรือกฎที่ต้องปฏิบัติ ธรรมะเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามหน้าที่โดยทำให้ตัวเองและผู้อื่นมีความสุขกาย สุขใจ ต้องฝึกหัดให้เป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางทำหน้าที่ต่อเพื่อนมนุษย์โดยไม่เจาะจง การทำหน้าที่ต่อผู้อื่นนั้นเป็นการฝึกจิตใจให้มีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งการฝึกหัดจิตใจนี้ก็เพื่อความเป็นปกติสุขของสังคม¹⁵

จิตสาธารณะ เป็นการกระทำที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติด้วยการเอาใจใส่ดูแลเป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยพิจารณาจากการที่บุคคลหลีกเลี่ยงการใช้หรือกระทำให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวม มุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนรวมในการดูแลรักษาของส่วนรวม เช่น การทำตามหน้าที่ที่กำหนด การดูแลความ

¹⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 82. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวยา จำกัด, 2550), หน้า 31.

¹⁵ พุทธทาสภิกขุ. **ขรรวาสธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2537), หน้า 51.

สงบเรียบร้อย การรักษาสาธารณะสมบัติ รับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น มีส่วนร่วมในการหาแนวทางป้องกันแก้ไข และติดตามประเมินผล รวมถึงการรับอาสาทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม เคารพสิทธิของผู้อื่นในการใช้ของส่วนรวม ไม่ปิดกั้นในการใช้ของบุคคลอื่น มีการแบ่งปันหรือการเปิดโอกาสให้ผู้อื่น ได้ใช้ของส่วนรวม ไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง¹⁶

จิตสาธารณะสาธารณะว่า เป็นความสำนึกใส่ใจและพร้อมจะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ รวมถึงความเคารพและห่วงหาในสมบัติส่วนรวม ทั้งนี้โดยตระหนักถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นทั้งตนเองและส่วนรวม ในจิตสาธารณะดังกล่าว มิใช่ครอบครัว ญาติมิตร คนรอบข้าง หรือชุมชนละแวกบ้านตนเท่านั้น หากคลุ้มไปถึงคนอื่น ๆ อีกมากมายซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป แม้ตนจะไม่รู้จักและไม่เคยเห็นก็ตาม แต่ก็รู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัด เป็นสาธารณะที่สอนถึงความรู้ ความนึกคิด สติปัญญา และความรับผิดชอบของประชาชน ที่มีต่อสังคม การเคารพกฎหมาย กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับต่างๆ ของสังคมโดยรวมและหน่วยงานองค์กรที่ตนเองเป็นสมาชิกสังกัดอยู่ โดยพยายามยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์และกฎหมายอย่างเคร่งครัด พยายามหลีกเลี่ยงการละเมิดให้น้อยที่สุดด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม¹⁷

จิตสาธารณะ เป็นสภาวะความรู้ตัวถึงความคิด และความรู้สึกต่อบุคคลและสภาพแวดล้อม ที่เกิดจากการคิดคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน เป็นการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม เป็นคุณธรรมหรือข้อเรียกร้องสำหรับส่วนรวมในสภาพการณ์ที่เกิดความไม่ปกติสุข ความร่วมมือของพลเมืองในการกระทำ เพื่อบ้านเมือง เป็นความสำนึกใส่ใจและพร้อมจะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ รวมถึงความเคารพและห่วงหาในสมบัติส่วนรวมซึ่งมิใช่เฉพาะครอบครัว ญาติมิตร คนรอบข้างหรือชุมชนละแวกบ้านเท่านั้น หากคลุ้มไปถึงบุคคลอื่นที่ไม่รู้จัก ไม่เคยพบ แต่ก็รู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัด¹⁸

จิตสาธารณะ เป็นความคิดเห็นที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่น หรือสังคม พยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจังและมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความจริง เป็นการจุดประกายเพื่อให้คนทำประโยชน์เพื่อสังคม ตลอดจนการให้ความเอื้ออาทรลดความขัดแย้งและการให้ขวัญและกำลังใจต่อกันเพื่อสังคมเป็นสุข เป็นความตระหนักของบุคคล ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกปรารถนาที่จะช่วยเหลือสังคม ต้องการเข้าไปแก้วิกฤติการณ์โดยรับรู้ถึงสิทธิควบคู่ไปกับหน้าที่และความรับผิดชอบ สำนึกถึงพลังของตนว่าสามารถร่วมแก้ไขปัญหาได้ และลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ โดยการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันกับคนในสังคม¹⁹

¹⁶ โกศล มีความดี, ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสาธารณะของข้าราชการตำรวจ, **ปริญญาพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2552), หน้า 44.

¹⁷ พระไพศาล วิสาโล, **วิถีสังคมไทย ประชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2554), หน้า 15.

¹⁸ อัจฉรา โฉมแฉล้ม, **จิตสำนึกสาธารณะ**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุรุสภา, 2554), หน้า 18.

¹⁹ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **จอมปราชญ์นักการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ชัดเชสมิเดีย, 2554), หน้า 17.

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าเห็นด้วยว่า จิตสาธารณะ เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ มุ่งทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นศัตรูของสันติภาพ ทุกฝ่ายต้องได้รับประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ตน ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และประโยชน์ต่อผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชาย โพธิ์สิตา ได้ศึกษาจิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร พบว่า จิตสำนึกต้องมีความรับผิดชอบที่ดีต่อสาธารณสมบัติไม่ว่าจะได้ใช้หรือไม่ใช้สาธารณสมบัตินั้นก็ตาม เช่น การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาสาธารณสมบัติที่ชำรุดเสียหายหรือการร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแลรักษาสาธารณสมบัติ²⁰

การประยุกต์ใช้จิตสาธารณะของพุทธบริษัท

กลยุทธ์การปลูกจิตสาธารณะ โดยใช้กลยุทธ์หลักของการสร้างประชาคม เนื่องจากประชาคมต้องขับเคลื่อนด้วยความร่วมมือร่วมใจเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายโดยอาศัยเทคนิค คือ

1. ความรัก เป็นความรักขั้นสูงของสังคมซึ่งมากกว่าความรักในความเป็นพรรคพวก เป็นความรักที่เอาชนะความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ เป็นความรักมิตรภาพเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้มแข็งเพื่อเป็นพลังทางสังคม ในที่นี้ได้แก่ความรักในธรรมชาติในแผ่นดิน ความรักต่อสังคม ต่อประเทศ รักในค่านิยมความเป็นไทย ความรักต่อแผ่นดินจะสร้างความผูกพันในความเป็นสังคมไทยเป็นตัวปลูกจิตสำนึกสาธารณะ

2. ความรู้ การเสริมความรู้เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความรัก ความรู้อย่างแท้จริง เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากการกระทำ กลยุทธ์การปลูกจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมจึงต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดความซาบซึ้งและความตระหนักรู้เพื่อก่อให้เกิดความคำนึงถึงส่วนรวม

3. ความเป็นธรรมชาติ การดำเนินการเพื่อการพัฒนาของรัฐที่ไม่ประสบความสำเร็จส่วนหนึ่งมาจากการเร่งรัดที่จะไปให้ถึงเป้าหมายโดยเร็ว โดยมีเวลาและงบประมาณจำกัด แต่การสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนต้องอยู่บนพื้นฐานของการเติบโตแบบธรรมชาติเพื่อความยั่งยืนและยั่งยืนวิจรรย์ พานิช ได้กล่าวไว้ในลักษณะเดียวกันว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงจากภายใน ซึ่งการเรียนรู้จากชีวิตจริง โดยมีพี่เลี้ยงที่ดีคอยกระตุ้นคอยตั้งคำถามให้คิด วิเคราะห์จากสิ่งที่ได้สัมผัสคิดลงไปให้เชื่อมโยงให้ลึกจะเป็นการเรียนรู้ที่ดีที่สุด ไม่ต้องท่อง แต่ผู้เรียนสามารถจดจำไปตลอดชีวิต

กลยุทธ์การปลูกจิตสาธารณะ มีดังนี้

1. การใช้บทบาทผู้นำ ทั้งผู้นำ ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จะมีบทบาทสูงในการริเริ่ม สร้างสรรค์ โน้มนำ หล่อหลอม ประสานงาน เพื่อให้เกิดจิตสาธารณะ

2. การใช้การสื่อสารแบบรวมศูนย์ โดยใช้การสื่อสารที่มีการควบคุมโดยศูนย์กลาง เพื่อเผยแพร่ในสิ่งที่คนเห็นว่าดีหรือให้ผู้อื่นร่วมเผยแพร่ เพื่อแก้ปัญหาการไม่เป็นเอกภาพในการเผยแพร่ซึ่งอาจนำไปสู่ความเข้าใจผิดในสาระบางประการ

3. การใช้กระบวนการศึกษาเรียนรู้ โดยการผลักดันให้จิตสำนึกสาธารณะเข้าสู่ระบบการศึกษาให้ได้ไม่ว่าจะเป็นทางการที่เป็นการศึกษาในระบบ เช่น การศึกษาในโรงเรียน

²⁰ ชาย โพธิ์สิตา, “จิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553), บทคัดย่อ.

วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่างๆ และไม่เป็นทางการ คือการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เช่นการเรียนรู้ภายในองค์กร ชุมชน สังคม การเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ ทั้ง วิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ภายในสังคม

4. การใช้บทบาทของสื่อมวลชน สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการกระจาย ข้อมูลข่าวสารสู่บุคคลต่างๆ ซึ่งจะช่วยสร้างจิตสาธารณะที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว

5. การใช้ตัวอย่างที่ดีในสังคม การสร้างและสนับสนุนคนดี ยกย่องคนดี เลือก ผู้นำที่ดี และผลักดันตัวอย่างจิตสาธารณะที่ดี เป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดจิตสาธารณะในสังคม ได้

แนวทางในการเสริมสร้างจิตสาธารณะของคนในสังคมจะเกิดขึ้นได้ จากการคลุกคลี อยู่กับความถูกต้อง การปลูกฝัง อบรม การฝึกปฏิบัติ การได้เห็นตัวอย่างที่ชวนให้ประทับใจ สิ่ง เหล่านี้จะค่อยๆ โน้มนำใจของบุคคลให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้องและการสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้น ในตัวบุคคล ดังนั้นสถาบันทางสังคมหลายภาคส่วน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันสื่อมวลชน จึงต้องเข้ามาร่วมมือกันสร้างจิตสาธารณะของคนในสังคม²¹

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยว่าเห็นด้วยว่า กลยุทธ์การปลูกจิตสาธารณะ เช่น การ ผลักดันให้จิตสำนึกสาธารณะเข้าสู่ระบบการศึกษาให้ได้ไม่ว่าจะเป็นทางการที่เป็นการศึกษาใน ระบบการศึกษาในโรงเรียนวิทยาลัย มหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่างๆ และไม่เป็นทางการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอรพินทร์ ชูชม ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ปัจจัยทางจิตสังคมที่สัมพันธ์ กับจิตสำนึกทางปัญญาและคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย พบว่า การปลูกฝังอบรมทางปัญญา สังคม-อารมณ์จากทางโรงเรียน ได้แก่ บรรยายภาค การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การปลูกฝัง ความฉลาดทางอารมณ์จากโรงเรียนการปลูกฝังการบริโภคด้วยปัญญาจากโรงเรียน และการ ปลูกฝังความรับผิดชอบต่อสังคมและสาธารณะจากทางโรงเรียน²²

องค์ประกอบและปัจจัยที่ทำให้เกิดการประยุกต์ใช้จิตสาธารณะ

การบำเพ็ญประโยชน์ (จิตสาธารณะ) ในทางพระพุทธศาสนา โดยยอมรับว่า พุทธ ศาสนาเป็นศาสนาไม่เห็นแก่ตัว มุ่งทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นศัตรูของสันติภาพ โดยที่สุดแล้ว พุทธศาสนานั้นสอนเรื่องความไม่มีตัวตนและศีลธรรมนั้นไม่ใช่สิ่งอื่นใด นอกจากความรักผู้อื่นอัน เป็นเนื้อหาของพุทธศาสนา และสิ่งที่ถูกต้อง (จิตสาธารณะ) นั่นก็คือทุกฝ่ายจะต้องได้รับประโยชน์ แต่จะได้รับประโยชน์ฝ่ายเดียวนั้นไม่ถูก ต้องได้รับประโยชน์ทุกฝ่าย การกระทำนั้นจึงจะต้อง จิตสาธารณะแบ่งเป็น 3 ประเภท ตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ประโยชน์ตน (อัตตัตถะ) ประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตถะ) ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตถะ) โดยอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ว่า ประโยชน์ตน หมายถึง การประพฤติปฏิบัติทางจิตของตนให้สูงๆ ยิ่งขึ้นไปตามลำดับ จนกระทั่ง ถอนกิเลสทั้งหลายออกจากสันดานได้ ก็เป็นผู้ปราศจากกิเลส ประโยชน์ผู้อื่น หมายถึง กิจการงาน

²¹ ประเวศ วะสี, การจัดการความรู้กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข , (กรุงเทพมหานคร : กรีน-ปัญญาญาณ, 2551), หน้า 13.

²² อรพินทร์ ชูชม, “การวิเคราะห์ปัจจัยทางจิตสังคมที่สัมพันธ์กับจิตสำนึกทางปัญญาและคุณภาพชีวิต ของเยาวชนไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตร, 2554), หน้า ก.

หรือสิ่งที่คนอื่นได้รับ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หมายถึง ประโยชน์สังคม หรือประโยชน์ของบุคคลที่ 2 จากตัวเราขึ้นไปโดยเรียกว่าสังคม

ในประโยชน์ประเภทต่างๆ ดังกล่าวมาแล้วพุทธทาสภิกขุ จะสอนเน้นในเรื่องประโยชน์ตนมากที่สุด เพราะท่านเห็นว่า สันติสุขของปัจเจกชนนั้นใช้เป็นสันติภาพของสังคมได้ ดังว่าะของท่านตอนหนึ่งว่า “เมื่อทุกคนดีแล้วสังคมมันจะเลวได้อย่างไร” ท่านจึงมักเสนอทักษณะที่เน้นหนักในการสอนถึงการทำประโยชน์ตน หรือฝึกตนเองเป็นสำคัญจิตสาธารณะที่ท่านพุทธทาสภิกขุให้ทักษณะไว้จึงออกมาในรูปของประโยชน์ คือ ความมีเมตตากรุณา ความสุข บุญ ความดี ความเกื้อกูล ความว่าง ความไม่มัวตัวตน เพราะการมีตัวตนย่อไม่ใช้ประโยชน์ อะไรก็ตามที่จะนำมาซึ่งความเป็นคนดีเป็นบุญเป็นกุศลถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ส่งเสริมให้มีชีวิตที่ดีขึ้นท่านเรียกสิ่งนั้นว่าเป็นการบำเพ็ญประโยชน์ (จิตสาธารณะ) 3 อย่าง คือ ประโยชน์ตน ประโยชน์ต่อผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย²³

สถาบันทางศาสนานับว่าเป็นสถาบันที่เก่าแก่ที่มีความสำคัญกับคนไทยมานาน จนเกิดกระบวนการประชาสังคม ซึ่งเป็นการนา บ้าน วัด โรงเรียน เป็นสถาบันที่สำคัญในชุมชน มาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนา และสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ในกรณีของประเทศไทย จุดแข็งอย่างหนึ่งของสังคมไทยก็คือ การมีพระพุทธศาสนาและได้รับการยอมรับโดยพลตินัยว่า ประเทศไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา มีบุคลากรที่เป็นพระภิกษุ จำนวน 291,116 รูป สามเณร จำนวน 70,408 รูป มีวัดที่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา จำนวน 37,075 วัด

วัดจึงเป็นสถาบันทางศาสนาที่เป็นตัวขัดเกลาและบ่มเพาะวัฒนธรรมและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน สถาบันทางศาสนาต้องเป็นผู้นำ ในการสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นต้องนำประชาชนกลับไปสู่คำสอนของศาสนาต่างๆที่เน้นให้คนเป็นคนดี เห็นแก่ประโยชน์สุขของสังคมเป็นใหญ่ ไม่บริโภคนิยมความจำเป็น มีความเมตตาอาทรต่อกัน เห็นแก่ผู้อื่น รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องสถาบันทางศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถาบันที่ได้รับการเคารพบูชาแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบัน เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อจิตใจของประชาชน ฉะนั้นสถาบันทางศาสนาจึงอยู่ในฐานะที่จะช่วยสร้างสรรค์และพัฒนาจิตใจของคนในสังคมให้หันเข้ามาอยู่กับความถูกต้องตามทำนอง สถาบันศาสนาได้มีความสำคัญอย่างยิ่งเมื่อประเทศไทยได้กำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 โดยมีข้อหนึ่งที่มุ่งเน้น การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำ ความรู้ เกิดภูมิคุ้มกัน โดยมุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนทั้งด้านจิตใจ ทักษะชีวิตและความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต การพัฒนาสมรรถนะและทักษะแรงงาน และเร่งผลิตกำลังคนเพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศ ซึ่งมีการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตใจที่ดีงาม อยู่ในกรอบของศีลธรรม เป็นคนดีห่างไกลอบายมุข มีภาวะผู้นำ อุทิศถ่ายทอด อบรม กล่อมเกลา ชี้นะเด็กบนพื้นฐานของศีลธรรมอันดีงามให้เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็ก ซึ่งการปลูกฝังให้คนเกิดคุณลักษณะเหล่านี้ คงไม่ใช่แค่การสอนให้รู้อย่างเดียว ต้องมีวิธีการสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตมากขึ้นพัฒนาบุคลากรทางศาสนาให้มีศักยภาพในการจูงใจให้คนเลื่อมใสศรัทธาและปฏิบัติตามหลักศาสนาและศาสนกิจและเป็นศูนย์รวมใจและที่ยึดเหนี่ยวของคนในสังคม ชี้นะ

²³ พุทธทาสภิกขุ, **ฆราวาสธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2537), หน้า 48.

แนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตตามหลักธรรม รวมทั้งฝึกพลังร่วมกับสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและสถาบันทางสังคมอื่นๆ ในการสร้างคนดีและสังคมดี²⁴

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าเห็นด้วยว่า การบำเพ็ญประโยชน์ (จิตสาธารณะ) ในทางพระพุทธศาสนา โดยยอมรับว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาไม่เห็นแก่ตัว มุ่งทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นศัตรูของสันติภาพ โดยพระสงฆ์ต้องทำให้เป็นตัวอย่างไม่ว่าจะเป็น บ้าน วัด โรงเรียน มีกิจกรรมอันใดก็ให้การสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นด้านงบประมาณก็ดี ด้านกำลังก็ดี ด้านสติปัญญาก็ได้ ทำได้ส่วนใดก็เสียสละเวลาไปร่วมทุกครั้ง จะสามารถเป็นตัวอย่างจิตสาธารณะได้อย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุภัทรา ภูษิตรัตนาวลี ศึกษาเรื่อง ปัจจัยและกระบวนการ ที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตสำนึกต่อสังคมของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า การพัฒนาจิตสำนึกต่อสังคมของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีกระบวนการที่เอื้อต่อการพัฒนาจากครอบครัว ครู อาจารย์ เพื่อน สื่อมวลชนความสนใจในการทำกิจกรรม ความสม่ำเสมอในการเข้าร่วมกิจกรรม แบบอย่างจากบุคคลสำคัญเวลาที่ใช้ในการติดตามข่าวสาร ภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สื่อวิทยุ²⁵

การพัฒนานคนในทัศนะของท่านพุทธทาส คือ การสอนคนให้ทำหน้าที่ โดยท่านได้ให้ความหมายของคำว่าหน้าที่ คือ ธรรมะ หรือสิ่งที่ต้องปฏิบัติ กฎมันบังคับให้ต้องปฏิบัติ คือ สิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนจะต้องปฏิบัติเพื่อให้ถูกต้อง หน้าที่ คือความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติซึ่งจะละเลยไม่ได้ หน้าที่ ดังกล่าวอาจจะเรียกว่า หน้าที่ ตามธรรมชาติก็ได้ ในแง่ที่ท่านพุทธทาสเห็นว่า เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ หรือสิ่งมีชีวิตจะต้องทำหน้าที่ ตามกฎของธรรมชาติ คำว่า ธรรมชาติ นี่เป็นต้นกำเนิดของคำว่า ธรรมะ ถ้าจะรู้ และเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เรียกว่าธรรม ให้ดีก็ต้องสนใจธรรมชาติ ตัวแท้จริงของธรรมชาตก็คือ ธรรมะ ในการที่จะเข้าใจเรื่องหน้าที่ ในทัศนะของท่านพุทธทาสนั้น จะต้องเข้าใจความหมายของคำว่า ธรรมะ ซึ่งท่านได้ให้ความหมายของคำว่า ธรรมะ ไว้ ดังนี้

1. ธรรมะ คือ ธรรมชาติ คือ ธรรมกับธรรมชาตินั้นเป็นคำๆ เดียวกัน หรือธรรมชาติทุกอย่างเป็นธรรมะ ธรรมะจึงหมายถึงสิ่งทุกอย่างไม่ยกเว้นอะไร ทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมทั้งหมด และสิ่งที่เป็นนามธรรม ดังนั้น ธรรมะจึงหมายถึงธรรมชาติทุกสิ่ง

2. ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติทุกสิ่ง คือ ในตัวธรรมชาติทุกสิ่งนั้นจะมีกฎเกณฑ์อย่างหนึ่ง ถ้ามนุษย์รู้จักสังเกตให้ละเอียดลึกซึ้ง ก็จะพบความจริงที่ปรากฏ ซึ่งเรียกว่ารู้จักความจริง หรือจะมองเห็นกฎธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ ที่เรียกว่า ความจริง หรือสิ่งจะเกี่ยวกับธรรมชาติทั้งหมด ซึ่งเรียกว่า ธรรมะ สำหรับท่านพุทธทาสเห็นว่า กฎ คือสิ่งที่ธรรมชาติกำหนดให้อย่างตายตัว อย่างเด็ดขาด

²⁴ ไชยรัตน์ ศิรินคร, “ปัจจัยที่มีผลต่อจิตสำนึกสาธารณะด้านการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2553), หน้า 21.

²⁵ สุภัทรา ภูษิตรัตนาวลี, “ปัจจัยและกระบวนการ ที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตสำนึกต่อสังคมของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า ก.

3. ธรรมะ คือ หน้าที่ ที่จะต้องประพฤติกระทำ หมายถึง หน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติ ตามกฎธรรมชาตินั้นๆ และในการปฏิบัติหน้าที่ นั้นก็ต้องทำหรือพัฒนาให้ถูกต้องตามกฎของ ธรรมชาติ ทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรมหรือทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ ซึ่งเริ่มตั้งแต่การทำหน้าที่ ของตัวเองให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ และหน้าที่ ที่จะต้องพัฒนาชีวิต จิตใจให้เจริญยิ่งขึ้น ทั้งแก่ตนเองและ ผู้อื่น

4. ธรรมะ คือ ผลที่เกิดจากการทำหน้าที่ กล่าวคือ ผลที่เกิดจากการกระทำ หน้าที่ นั้น อาจจะเป็นผลในทางดี หรือผลในทางร้ายก็ได้ ถ้าทำหน้าที่ ถูกต้องตามกฎ หรือเรียกว่า ทำหน้าที่ ถูกต้อง ผลที่เกิดจากการทำหน้าที่ นั้นก็จะดีหรือถูกต้อง แต่ถ้าทำหน้าที่ ที่ไม่ถูกต้องแล้ว ก็จะเป็นผลร้าย อย่างไรก็ตาม ธรรมะในความหมายที่สำคัญที่สุดในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ คือ หน้าที่ เพราะว่าหน้าที่ นั้นเป็นสิ่งที่จะทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุข

สำหรับพุทธทาสเห็นว่า หน้าที่ต่อผู้อื่นหรือหน้าที่ ต่อโลกนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก และถือเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับมนุษย์ เพราะว่าการกระทำหน้าที่ ต่อผู้อื่นเราจะต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องในความหมายที่กว้าง ตามทัศนะของพุทธทาส ไม่ได้ยกเว้นสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมด การ ที่จะทำหน้าที่ ต่อผู้อื่นนั้นจะต้องมีความรู้สึกหรือมีความเข้าใจที่จะรู้ข้อเท็จจริงนี้ การกระทำหน้าที่ ต่อผู้อื่นจะต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจที่กว้างมิได้เจาะจงเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น มิใช่เห็นว่ามีโลกนี้มิใช่แต่ มนุษย์เท่านั้น แต่ยังมีสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย และเห็นว่าสิ่งมีชีวิตเหล่านั้น เป็นเพื่อนทุกข์ เพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ และเพื่อนตาย ด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุการที่จะเป็นผู้ที่มี จิตใจกว้างก็คือ การฝึกจิตใจให้มีความเมตตา กรุณา ต่อสิ่งมีชีวิตทั้งโลก ซึ่งเป็นรากฐานของการทำ หน้าที่ ต่อโลก เมื่อมีรากฐานทางจิตใจตามที่กล่าวมานี้ การกระทำหน้าที่ ต่อผู้อื่นในจุดที่แคบเข้า มาหาตัวเราก็คงสามารถที่จะกระทำได้ง่ายยิ่งขึ้น คือ จากทั้งโลก มาหาสังคมในระหว่างประเทศชาติ จนมาถึงสังคมที่ใกล้ชิดตัวเรา ครอบครัวและเพื่อนร่วมกิจกรรม

จะเห็นได้ว่า ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ การทำหน้าที่ ต่อผู้อื่นนั้นก็คือ การเป็นผู้ที่ฝึก จิตใจให้มีความเมตตา กรุณา ต่อสิ่งมีชีวิตทั้งมวล ซึ่งเป็นพื้นฐานของการทำหน้าที่ ต่อผู้อื่นทั้งหมด หรือ ต่อโลก เพราะถ้ามนุษย์ไม่มีรากฐานดังกล่าวมานี้ ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมไหน ก็จะมีแต่ความวุ่นวาย เพราะหน้าที่ นี้คือรากฐานของการที่เราจะกระทำหน้าที่อย่างอื่นได้ง่ายขึ้น ดังนั้น หน้าที่ ต่อผู้อื่น ตามที่กล่าวมา จึงเป็นหน้าที่ ที่มนุษย์ควรจะมี และเป็นสิ่งสำคัญ เพราะว่าไม่มีมนุษย์คนไหนอยู่คน เดียวในโลก ฉะนั้น การอยู่ร่วมกันจึงทำให้เกิดหน้าที่ ที่จะต้องทำต่อผู้อื่นและบุคคลที่ใกล้ชิดเราอีก ที่หนึ่ง ซึ่งเป็นจุดที่เล็กที่สุดของคำว่า สังคมต่อเพื่อนข้างเคียงและต่อครอบครัวต่อประเทศชาติ และต่อโลก

ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุสิ่งสำคัญของการทำหน้าที่ ต่อผู้อื่นก็คือการพัฒนา หรือการฝึกจิตใจให้มีความเมตตา กรุณาต่อเพื่อนร่วมโลก ซึ่งการทำหน้าที่ นี้เป็นเหมือนการพัฒนาจิต สาธารณะหรือจิตสำนึกของมนุษย์ให้มีความเมตตา กรุณาต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เมื่อมีความเมตตา กรุณา ต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลายได้ ก็สามารถที่จะรักมนุษย์ทั้งโลก รักคนทั้งประเทศได้ ถ้ารักคนทั้งประเทศได้ ก็รักครอบครัวได้โดยง่าย และการพัฒนาคนให้มีจิตสาธารณะนี้ถือว่าเป็นพื้นฐานของการทำหน้าที่ ต่อสังคม²⁶

²⁶ พุทธทาสภิกขุ, **ฆราวาสธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : สุภาพโร, 2537), หน้า 55.

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (วิสาขบูชา) พฤษภาคม-สิงหาคม 2563

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า อูบาสึก ควรมีจิตสาธารณะโดยการฝึกจิตใจ ให้มีความเมตตา กรุณา ต่อสิ่งมีชีวิตทั้งโลก ซึ่งเป็นรากฐานของการทำหน้าที่ต่อโลก โดยจะ ยกตัวอย่าง นายบดินท์ บรรลือฤทธิ์ ซึ่งเป็นอูบาสึกที่มีจิตสาธารณะ เป็นที่รู้จักกันดีว่าเป็นดาราที่ ช่วยเหลือสังคม โดยทำงานเป็นอาสาสมัครมูลนิธิร่วมกตัญญูมานานกว่า 20 ปี โดยไม่ได้รับ ค่าตอบแทน เป็นผู้จัดการกิจกรรมพิเศษ มูลนิธิร่วมกตัญญู ดูแลบริหารจัดการอาสาสมัครทั่ว ประเทศกว่า 5,000 คน เขาเป็นอาสาสมัครที่ไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ และเข้ามาช่วยพัฒนา ปรับปรุงการทำงานและวิธีการช่วยเหลือคนในเหตุการณ์ภัยพิบัติ และการเก็บศพ ส่วนตัวของ บดินท์ บรรลือฤทธิ์ อยู่ต่างจังหวัด จึงเกิดภาพจินตนาการอุปการะการเรียนและเล่าผ่านนักเรียนเข้ามา แจก จนกระทั่งเขาได้มีโอกาสเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร และมีการถูกหยิบยื่นโอกาสให้เข้า วงการบันเทิง ด้วยความที่เป็นพลเมืองดีช่วยเหลือคนเป็นทุนเดิม เขาจึงได้ร่วมงานกับมูลนิธิร่วม กตัญญูมาจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอรพินทร์ ชูชม ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ ปัจจัยทางจิตสังคมที่สัมพันธ์กับจิตสำนึกทางปัญญาและคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย พบว่า เยาวชนวัยรุ่นที่ได้รับการถ่ายทอดทางปัญญาสังคม อารมณ์จากครอบครัว โรงเรียน เพื่อน อย่าง เหมาะสมมาก และมีการควบคุมตนเองสูง จะมีความฉลาดทางอารมณ์ จิตสำนึกการบริโภคด้วย ปัญญา และจิตสาธารณะ สูงตามไปด้วย²⁷

เอกสารอ้างอิง

- โกศล มีความดี. “ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสาธารณะของข้าราชการตำรวจ”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **จอมปราชญ์นักการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : ชัคเชสมีเดีย, 2554.
- ชาย โพธิ์ธิดา. “จิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศิลป ศาสตร มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553.
- ไชยรัตน์ ศิรินคร. “ปัจจัยที่มีผลต่อจิตสำนึกสาธารณะด้านการกำจัดการขยะมูลฝอยของประชาชน ในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2553.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. **ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะ : การพัฒนาบุคคล.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, 2552.
- ประเวศ วะสี. **การจัดการความรุนแรงบนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และ ความสุข.** กรุงเทพมหานคร : กรีน-ปัญญาญาณ, 2551.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมานุญชีวิต.** พิมพ์ครั้งที่ 82. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, 2550.

²⁷ อรพินทร์ ชูชม, “การวิเคราะห์ปัจจัยทางจิตสังคมที่สัมพันธ์กับจิตสำนึกทางปัญญา และคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตร, 2554), หน้า ก.

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (วิสาขบูชา) พฤษภาคม-สิงหาคม 2563

พระไพศาล วิสาโล. **วิถีสังคมไทย ประชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2554.

พุทธทาสภิกขุ. **ขรรวาสธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2537.

ศรีประภา เพชรหมี่ศรี. **สำนึกไทยที่พึงปรารถนา**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ, 2553.

สงวนศรี วิรัชชัย. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : ศึกษาพรการพิมพ์, 2548.

สุภัตรา สุภาพ. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

สุภัตรา ภูษิตรัตนาวลี. “ปัจจัยและกระบวนการ ที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตสำนึกต่อสังคมของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

หฤทัย อาจปรี. **จิตสาธารณะ**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, 2554.

อรพินธ์ ชูชม. “การวิเคราะห์ปัจจัยทางจิตสังคมที่สัมพันธ์กับจิตสำนึกทางปัญญาและคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตร, 2554.

อัจฉรา โฉมแฉล้ม. **จิตสำนึกสาธารณะ**. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, 2554.